

Matija IVAČIĆ

Godina pijetla, godina poraza

(Tereza Boučková, *Godina pijetla*, prevela Renata Kuchar, Hena com, Zagreb, 2017)

Malo koji suvremeni češki autor u posljednjih je desetak godina u tolikoj mjeri uzburkao duhove tamnošnje javnosti kao što je slučaj Tereze Boučkove (1957) i njezina romana *Godina pijetla* (*Rok kohouta*, 2008; hrvatsko izdanje Hena com 2017, prev. Renata Kuchar). To, dakako, nije nužno činjenica koja upućuje na kvalitetu djela. Uostalom, roman nije toliko podigao prašinu načinima literarnog oblikovanja, stilističkom verziranošću, psihološkom razradbom likova itd., već temom koja se u njemu izlaže, točnije određenom *tezom*. Drugim riječima, roman *Godina pijetla* postao je u mnogo većoj mjeri događaj od šire društvene, a u mnogo manjoj mjeri od literarne važnosti, i to ponajviše zahvaljujući činjenici što se autorica u njemu bavi romskom problematikom. Boučková naime preispituje klišeje o Romima, što samo po sebi i ne bi bilo toliko provokativno da ih naposljetku nije potvrdila, potvrđujući ih vlastitim iskustvom. Htjeli mi to prihvatiti ili ne – sugerira nam se u romanu – Romi su društveni problem. Iako joj to po svoj prilici nije bila namjera, zbog svog je pogleda vrlo brzo i sama postala upravo to – društveni problem.

No to, ruku na srce, u obiteljskoj društveno-političkoj anamnezi Tereze Boučkove i nije neka novina. Dovoljno je spomenuti da je Boučková kći jednog od najpoznatijih čeških reformističkih komunista, književnika i supokretača glasovite Povelje 77, poznatog disidenta i emigranta Pavla Kohouta, čija je važnost u romanu apostrofirana već u dvostruko simboličkom naslovu: u veljači 2005. godine počinje kineska godina pijetla, u kojoj je autorica i rođena, ali je istovremeno posrijedi igra riječima, budući da češka riječ “kohout” znači pijetao. Iako je bila još djevojčica kad je otac otišao od obitelji, upravo zbog očeva društvenog i političkog angažmana u sedamdesetima će završiti “na ledu”, tako da će joj biti uskraćen upis na prašku Akademiju dramskih umjetnosti. Sputavana u razvijanju vlastita umjetničkog talenta i u formalnom stjecanju znanja iz kazališta i filma, Boučková će silom prilika za život zarađivati kao čistačica, poštarica, kućepaziteljica... Prezime Kohout odredilo je njezin život kako po pitanju karijere, tako i po pitanju društvenog/političkog angažmana: dobrim dijelom po uzoru na oca, Boučková će se približiti češkim disidentima i ostati upamćena kao najmlađa potpisnica Povelje 77, dokumenta kojim su 1977. brojni intelektualci u tadašnjoj Čehoslovačkoj reagirali na uhićenje

članova *rock* skupine The Plastic People of the Universe, zahtijevajući veće civilne i političke slobode svojih sugrađana. Sve to – disidentstvo i figura oca – činit će sastavni dio inventara *Godine pijetla*.

No odnos pripovjedačice i njezina oca u romanu je plošno razrađen i svjesno potisnut u drugi plan, a ista je stvar i s disidentstvom. Centralno mjesto pripada nečemu drugome, što smo najavili u uvodu ovoga teksta – romskoj problematici, točnije adaptaciji dvojice romskih dječaka. Patrik i Lukáš, koje su pripovjedačica i njezin suprug Marek posvojili još kao malu djecu, na početku romana imaju osamnaest odnosno sedamnaest godina i glavni su uzroci većine nevolja u njihovim životima. *Godina pijetla* autobiografski je roman dnevničkog tipa, u kojem je zahvaćeno jedno bolno i traumatično razdoblje u životu pripovjedačice Tereze (Boučkove) koja se nalazi na izmaku četvrtog desetljeća života. Posrijedi je *roman debakla*: kriza je u *Godini pijetla* permanentno stanje u kojem ne postoji neko definitivno razrješenje, neka nepobitna potvrda da će stvari sjesti na svoje mjesto, iako ne bismo mogli reći niti da završava tragično. Naprotiv. Roman počinje smrću Marekova oca (kolovoz 2005), a završava rođenjem unuke pripovjedačice i Mareka, odnosno Lukáševe kćeri (kolovoz 2006). A između toga dvoga, između smrti i rođenja kao dviju krajnosti koje omeđuju svijet *Godine pijetla*, na gotovo četiristotinjak stranica stiješnjeno je sveopće rastakanje: unutarnje rastakanje pripovjedačice, rastakanje njezina unutarnjeg svijeta i integriteta, njezine psihičke i emocionalne uravnoteženosti; rastakanje njezina pisanja, njezinih pokušaja da napiše nešto novo i istovremeno pronađe redatelja za već napisani scenarij; rastakanje obitelji koja je disfunkcionalna, kojoj zbog destruktivnog ponašanja Patrika i Lukáša prijete kataklizma; Terezino fizičko rastakanje koje se ogleda u ukliještenom živcu... a naposljetku i rastakanje braka pripovjedačice i Mareka koji se sve teže nose s neuspjelim odgojem posvojenih dječaka i njihovim opetovanim ekscesima. I dok Marek, čini se, od obiteljskih problema bježi u biciklizam, pa se pripovjedačica mora “boriti s biciklom za muževu naklonost”, njoj samoj, bez zaposlenja i u stvaralačkim nedaćama, preostaje jedino – depresija.

O pripovjedačici i njezinu unutarnjem proživljavanju svega onoga kroz što prolazi čitatelj doznaje mnogo; ali što je s njezinim suprugom? Gdje je u sve-

mu tome njegovo viđenje, njegov stav? Marekovo iskustvo obiteljske krize posredovano nam je kroz oči pripovjedačice (jer ona je ta koja vodi dnevnik), i to vrlo selektivno i suzdržano. Njegova strana priče, njegov pogled i njegov komentar dobrim su dijelom (zapravo gotovo u cijelosti) uskraćeni: mi uglavnom ne znamo što on proživljava, njegovi demoni nama su skriveni tijekom cijelog romana, za razliku od onih pripovjedačica koji nam se bez rezerve razotkrivaju. Temeljna perspektiva u romanu jest ona ženska, majčinska, perspektiva introspekcije i unutarnje drame; ona muška, Marekova, posredovana je kroz Terezino pripovijedanje i samim time znatno je reducirana, a očituje se između ostaloga u njegovim ispadima bijesa ili biciklizmu kao svojevrsnom eskapizmu.

Vratimo se tezi romana koju smo najavili u uvodu. U čemu se ogleda njezina provokativnost? Boučková nije privukla pažnju javnosti samo time što piše o adopciji romske djece iz neromske perspektive, već – kao što smo već rekli – ponajprije time što nudi drukčije, a donekle i društveno neprihvatljivo iskustvo posvajanja. Boučková pripovijeda o posvojenju koje nije uspjelo naprosto zato što nije ni moglo uspjeti, zato što je unaprijed bilo osuđeno na poraz. Obojica sinova romskog porijekla (nakon njihova posvajanja autorica/pripovjedačica je rodila sina Matěja) padaju na društveno dno, povlače se po sudovima, ogreznu u sitni kriminal i krađe (Lukáš potkrada čak i vlastite roditelje), drogiraju se, Lukáš još kao maloljetnik napravi dijete petnaestogodišnjakinji iz sela i za to ni najmanje ne mari, da bi naposljetku završio u zatvoru, dok se starijem, Patriku, gubi svaki trag. Svijet pripovjedačice tako postaje svijet odgojnih ustanova, odvjetnikâ, skrbnikâ, policije... a naposljetku i svijet rezgnacije: obojica posvojenih sinova odlaze (točnije bježe) od kuće, u potpunosti odbacujući društvene konvencije jer ih doživljavaju kao nepotrebni teret koji ih sputava, stoga Marek i Tereza od njih dižu ruke. Romska krv u *Godini pijetla* uzavrela je krv koja se uza sve napore i uza sva nastojanja ne može pacificirati. Patrik i Lukáš kao Romi (jer oni su u *Godini pijetla* uvijek i prije svega Romi) u sebi nose društvenu devijantnost koja je u njih genetski usađena i koja će proključati u pubertetskim godinama. Ta je devijantnost jača od njih samih, ona ih privlači nekim neobjašnjivim magnetizmom kojem se ne mogu i ne žele oduprijeti i koji ih vodi u posvemašnju (auto)-destruktivnost. Razlog tome, tvrdi pripovjedačica, krije se u izostanku roditeljske ljubavi u njihovoj prenatalnoj dobi i u prvim mjesecima života, zbog čega su emocionalno, a dijelom i mentalno, zakržljali.

Drugim riječima: adopcija nije uspjela jer su Romi i jer su napušteni. “Dok smo ih držali na uzdi”, konstatirat će slomljeno pripovjedačica, “sve smo mogli prebroditi. Ali kasnije su do posljednje točke ispunjavali baš sve klišeje o Romima i sve priče o njihovim neuspjelim posvojenjima.”

Nimalo ne čudi da je ovaj roman pokrenuo lavinu komentara i polemika, iako valja reći da je histerija oko *Godine pijetla* najavljena još 2006. godine, kada u jednom ženskom časopisu Boučková progovara o vlastitom neuspjehu s adopcijom romske djece. Odjednom je postala meta mnogih, od anonimnih komentatora na internetskim forumima do književnika. Primjerice, Jáchym Topol, jedan od vodećih suvremenih čeških autora, u tjedniku *Respekt* objavio je reagiranje na intervju Boučkove pod nazivom “Prokletstvo romske djece”. Iako se radilo o prilično pojednostavljenom, pa i iskrivljenom tumačenju autoričinih riječi, optužio ju je da je svojim intervjuom apelirala na društvo da ne posvaja romsku djecu. Upravo je objavljivanje Topolova članka u *Godini pijetla* moment u kojem će duševni krah pripovjedačice dosegnuti svoj klimaks.

Romanu *Godina pijetla* ne može se osporiti atraktivnost i društvena relevantnost teme koja se u njemu izlaže, naročito danas kada je pitanje integracije i socijalizacije Roma u većinski neromsko društvo jedno od važnijih mjesta prijepora (ne samo) u Češkoj. Usto, nema sumnje da će roman mnoge čitatelje privući svojom iskrenošću, izravnošću i pitkošću, a ne može se zanemariti ni kompozicijska promišljenost. Istini za volju, Boučková poseže za već mnogo puta viđenom matricom ženske autobiografske proze dnevničkog tipa, ali je zato sadržaj te forme zanimljiv, provokativan. Sve u svemu: *Godina pijetla* možda nije remek-djelo suvremene češke književnosti, ali je dobar, štoviše, vrlo dobar roman. Tim više je šteta što sveukupni dojam kvari pomalo aljkavo hrvatsko izdanje. Iako već godinama objavljuje prijevode s češkog jezika, za što svakako zavrjeđuje pohvalu, izdavačka kuća Hena.com, čini se, nedovoljno ozbiljno pristupila je nekim od tih izdanja, na što je autor ovih redaka upozorio u prikazu sjajnog romana Jaroslava Putíka *Muškarac s britvom* (<https://arteist.hr/jaroslav-putik-muskarac-s-britvom/>). Kao i u izdanju spomenutog romana, *Godina pijetla* vrvi (iako u manjoj, podnošljivijoj mjeri) tipfelerima, bohemizmima i češkom sintaksom, pa čak i pokojom sasvim nerazumljivom rečenicom. Što su radili lektor, korektor i urednik iščitavajući prijevod teško je reći, ali da su mogli i trebali bolje – nedvojbeno jesu.